

Василь ЯРЕМЕНКО

**УСТИМ КАРМАЛЮК
(КАРМАНЮК) І ТАРАС
ШЕВЧЕНКО**

Стаття присвячена аналізу Шевченкових текстів для з'ясування сприйняття ним постаті Устима Кармалюка (Карманюка).

Ключові слова: текстологічний аналіз, фольклор, пісня, розбійництво, іронія, історіософія.

Була реальна історична людина, представник так званого "соціального розбійництва", подолянин Устим Якимович Карманюк (10.03. (27.02) 1787 - 22. (10). 10. 1835) [1, 115 - 116]. І є по сьогодні присутній у свідомості багатьох, - вже достатньо міфологізований за допомогою, вважаю, виключно літературного, а не народного нарративу, - її образ як народного месника. При трактуванні цієї постаті в обох її іпостасях люблять посилатися на авторитет Тараса Шевченка. Виникає питання, наскільки це доречно і коректно по відношенню до українського генія? Адже в спогадах про Шевченка та його художніх творах за Кармалюка не згадується, а в інших матеріалах є всього три записи, що лише певною мірою причетні до нього. Отже, спочатку проведемо їх текстологічний аналіз.

Перший запис - вірш пісенної форми в альбомі 1846 - 1850 рр. (№ 108, арк. 10, 11, 11 зв.), який починається словами "Ой, Кармалюче, по світу ходиш". Цей текст записаний до альбому рукою Шевченкового знайомого учителя географії кам'янецької гімназії Петра Чуйкевича. У ньому є численні виправлення рукою Шевченка з його ж

припискою: "Кам'янець. 1846 літа, 3 октябрю. Од Петра Чуйкевича [2, 332, 573]". "Ой, Кармалюче, по світу ходиш" аж ніяк не зарахуєш до народних пісень. На це вказує лексика ("ісказав", "пійдеш", шляхетське ім'я "Магдалина", русизми "платье", "пулі") та розмір, що прилаштований до ритму мазурки - складів (5+5) + (5+5) [3, 346]. А найпереконливіше про це свідчать правки в тексті самого Шевченка. Їх не менше двадцяти. Зокрема, поет виправив: "платье" на "броню"; "Кармелюк" на природну для української мови звертальну форму "Кармелюче" (не скрізь); "єдну" на "одну" (не скрізь); вилучив майже оксюморон "білолицю, рум'яну", залишивши лише "білолицю" [2, 270 - 271, 330]. Шевченко, який був закоханий у народні українські пісні і добре їх знав, не міг дозволити собі подібне препарування, якби дійсно вважав запис Чуйкевича народною піснею. І хіба записують до альбому народну пісню для того, щоб негайно в ній зробити численні зміни? Гадаю, що це питання риторичне. Щоб пояснити цей факт, треба також врахувати одну особливість у ставленні українського дворянства до фольклору в перші десятиліття XIX ст., на які припадає початковий етап українського етнокультурного відродження. Дослідники констатують: тоді, як "значна частина інтелігенції береться записувати фольклор, ... дехто починає підробляти і видавати за народні власні творіння [5, 41]. "Фальшування й підроблення творів народної словесності - річ звичайна на початку національного відродження, - згадаймо хоча б знаменитий "Каледворський рукопис" у чехів. Ентузіасти-народники, не знаходячи у народа того, чого їм хотілося б, самі складають відповідні твори й пускають їх як народні" [6, 241 (примітка)] - стверджував і С. Єфремов, коли аналізував літературу того часу. Петро Чуйкевич у своєму творі "Що вимагається від ліричного поета сучасного?" приходив до висновку, що "найкращий зразок ліричних поезій сучасних - це пісні [7, 25]". Про нього як активного збирача правдивих народних переказів і особливо пісень свідчить те, що два його зошити з піснями були надані для користування М. Максимовичу і сьогодні зберігаються в ІР НБУВ [8, 420 (коментарі)], а записи пісень, зроблені у місті Рівне на Волині, були вміщені у рукописному збірнику П. Куліша [9, 475 (примітка)]. Останній також надрукував і почуто Чуйкевичем легенду "про козака Степана Плаху" як варіант народних розповідей про Палія і Мазепу [10, 116 - 121]. А ще він згадував, як у 1841 році Чуйкевич, будучи студентом, під час місячного перебування в карцері заспівав йому пісню "Гомін-гомін" і почуте ввело його в "правдивий extase" [8, 77]. Навряд, щоб такий поціновувач народної пісні належав до літературних містифікаторів під неї, але як філолог за освітою він не міг і оминати увагою зразки псевдофольклору. Тому 3 жовтня 1846 року він "почастував" (записав власною рукою чорнилом в альбомі) Шевченка не лише двома добротними народними піснями "Пливе щука з Кременчука" і "Зійшла зоря ізвечора" (два фрагменти останньої поет пізніше використав у повістях "Близнецы" і "Прогулка с удовольствием и не без морали" та поемі "Марина"), а й підробкою. Прикметно, що під двома першими, дійсно народними піснями, він поставив дату і своє прізвище, а під аналізованим текстом - нічого. Отже, швидше за все, що "Ой, Кармалюче, по світу ходиш" - це не його власний твір, а привезений із Волині. Там свого часу учасники кола графа В. Ржевуського у своїх маєтностях поширювали власні твори, зокрема і пісні про Кармалюка, які продукувалися передусім у Саврані на Поділлі [5, 45 - 46]. Чуйкевич міг про цей чи подібний твір

***** Шевченко в Світі *****

почути і від свого колеги по Рівненській гімназії в 1844 році Миколи Костомарова, бо той саме тоді повідомляв про ходову на Волині "пісню про Кармелюка" [11, 278 - 279]. Історик зі своїм тодішнім романтичним устремлінням, на відміну від Шевченка, приймав такі тексти за народні [12, 49], а Кармалюка 1862 року в полеміці з польським публіцистом Зеноном Фішем (псевдонім Т. Падалиці) зараховував до сонму героїв [13, 19]. А Шевченко з його християнською свідомістю, що містила й засадничу категорію правди, вкрай негативно ставився до творення неправдивого фольклору. Міркую так: зрозумівши, що текст "Ой, Кармалюче..." є підробкою під народну пісню (може, й спеціально підсунутою Чуйкевичем), вирішив це доказати правлінням тексту. Крім того, цей запис, як вважає П. Жур, було зроблено "напевне на прощання" [11, 282]. Тому, найімовірніше маємо справу із прощальним жартівливим (навіть із долею сарказму) приятельським розігруванням, яке не було доведено до кінця. Можна також припустити, що Шевченко вирішив (можливо, і в ході обміну думками стосовно органічності народної пісні та підробок під неї) своїми виправленнями жартома показати, як недоладно ("не по-народному") робляться такі тексти. Та він не встиг або не захотів навіть гаразд запам'ятати прізвище "Кармалюк". Про це переконливо свідчить другий, пізніший, зроблений уже на Волинській землі (бо йде після почаївських пісень) запис, де його рукою написано: "о Кармилюки". Чи таке можливе, якби це прізвище тоді було широко знаним?

Отже, другий запис - це, зафіксований рукою Шевченка олівцем на останньому аркуші того ж альбому, недатований і нерозбірливий, текст такого змісту: "Ой поздоров, боже, царя Мико[льця?] / І царицю Катерину, / Що нам позволн[о?], панове молодця, / Погуляти на годину - / в Сибіру". / Из песни о Кармилюки" [2, 336, 574]. Композитор Д. Ревуцький, цитуючи запис, навіть поставив після такої несподіваної форми прізвища знак "sic!", тобто "так!". Композитор відзначив, що уривок записано дуже нерозбірливо і подав його в такому вигляді: "Ой поздоров боже царя (отця?) І царицю Катерину, А що нам дозволила, понове-молодці погуляти на годину в Сибір(у). Пісня о Кармилюка (sic!)" [3, 440]. Перед аналізованим записом на другій сторінці обкладинки того самого альбому тим самим почерком записано такий текст: "Ой сидить козак та на дорозі / Та сорочку латає...". Укладачі в коментарях зазначають: "Обидва записи є уривками невідомого пристосованого до сучасності варіанта поширеної пісні "Ой за горою, за крутою": " Ой сидить сирота над канавою, / Рубашку латає; / Оглядівся по своїх карманах, / Що й копійки не має. / - Ой пом'яни, Боже, царя Павла, / Царицю Катерину; / Ой як мя Господь помилує, / В Сибірі не загину [2, 574]". Так, саме "пристосованого". Думаю, що вони також свідчать, що Шевченко помітив це шляхетське "пристосування" і відреагував на нього реплікою: "Из песни о Кармилюки". Вона - іронічна, бо і в тексті згаданої пісні, і в конструйованому під неї варіанті є згадка у майже вірнопідданському дусі про нелюбих Шевченкові царів, а антропонім гаданого героя "конструйованого варіанту" рукою Шевченка спеціально записаний в "рафіновано-російській" формі - "о Кармилюки". Вважаю, що згадані тексти зроблені спеціально "для пам'яті", для нагадування про зразки фальшування, бо вони єдині із публікованих Шевченкових записів народної творчості є уривками і не мають закінчення (це стосується і тексту "Ой, Кармелюче...", якщо мати на увазі правки). Між іншим, в сучасних публікаціях

цього запису після слів "Из песни" стоїть у квадратних дужках редакторський знак запитання, що означає сумнів в правильному прочитанні слова. Можливо, там стоїть "Из песен". На жаль, ми не можемо нині скористатися оригіналом запису, але мимоволі хочеться замінити "Из песни (песен) о Кармилюки" на - "Из басен о Кармилюки". Отже, другий аналізований запис підкріплює версію, що шляхетські "екзерсиси" стосовно "кармалюкіани" успішно поширювалися (а, можливо частково й творилися) спершу на Волині і що Шевченко про це знав і реагував негативно. При цьому доречно пригадати, що головний герой Шевченкової повісті "Варнак" був родом із Волині і саме там розпочинав свою мимовільну розбишацьку одіссею, а серед інших персонажів твору зустрічаємо й ім'я "Магдалена". Очевидно, сюжетні моменти повісті "Варнак" були певним чином породжені авторською ремінісценцією тих літературних вправ стосовно благородних розбійників, про які поет дізнався на Поділлі та Волині, а ще - бажанням дати іншу, життєвішу, власне християнську, інтерпретацію теми.

Третій запис - досить відома письмова репліка Шевченка до внесеної у його "Журнал" ("Щоденник") рукою студента Івана Лазаревського пісні "Повернувся я з Сибіру", ймовірним автором якої, як вважають Ю. Ролле, О. Русов, Д. Ревуцький, Г. Нудьга, був представник т. з. "української школи" в польській літературі Ян Комарницький [14, 124 - 125]. Ось цей текст: "Сочинение этой немудреной песни приписывают самому Кармелюку. Клеветуют на славного рыцаря. Это сочинение мизерного Падуры" [15, запис 20.05.1858]. По-перше, із тексту зрозуміло, що запис про Кармелюка не є прямими роздумами про нього, а принагідною згадкою у зв'язку із визначенням авторства пісні. Ймовірно, що цей запис - відлуння певної дискусії, що відбулася напередодні, з тим же І. Лазаревським. Чомусь же Шевченко раптом згадує про автора пісні. В такому разі вислів набирає і такого забарвлення: як іронічна відповідь на надмірне захоплення Кармелюком та приписування йому ще й "поетичних подвигів". По-друге, подібні репліки на почуте, прочитане чи побачене ми не раз подибуємо у його "Журналі", і за спостереженнями дослідників він є письменником "засадничо іронічним та самоіронічним" [16, 77]. На користь такої характерної для Шевченка, глибокої "відгукувальної" саме іронії стосовно постаті Кармелюка, що відбита в словах "клеветуют на славного рыцаря", є попередній запис у "Журналі" 29 серпня 1857 року про Степана Разіна (Шевченко іменує його "Сенькой") - теж ніби "народного героя", якого він теж називає "славным рыцарем": "Исторический бугор этот, - я не знаю, почему его называют бугром, - он и на вершок не выше окружающей его местности. И если бы лощман мне не указал его, я бы и не заметил бы этой ничтожной твердыни славного рыцаря Сеньки Разина, этого волжского барона и, наконец, пугала московского царя и персидского шаха. Открытые большие грабители испугались скрытого ночного воришки! Так белоголового великана хищника беркута пугает ничтожный нетопырь...". І далі - завершальний акорд іронії: "По словам того же рассказчика, Разин не был разбойником, а он только на Волге брандвахту держал, и собирал пошлину с кораблей, и раздавал ее неимущим людям. Коммунист, выходит" [15, запис 29.08.1857]. При читанні цих іронічних рядків з пам'яті мимоволі зринає так зване "кармалюківське": "Возьму гроші в багатого, Убогому даю, І так людей наділивши, Сам гріха не маю". Очевидно, Шевченко не любив "лицарів з великої дороги", якими б мотивами вони не керувалися. Про різко негативне ставлення

***** Шевченків Світ *****

Шевченка до "славного лицаря" Разіна свідчить і щоденниковий запис за 12 липня 1857 року: "Грязнее, грубее этих закоренелых раскольников я ничего не знаю. Соседи их, степные дикари киргизы, тысячу раз общежительнее этих прямых потомков Сеньки Разина" [15, запис 12.07.1857]. "Епітет "славный лицарь" не повинен вводити в оману - Шевченко досить часто використовує і одне, і друге слово в іронічному, а то й сатиричному сенсі", - справедливо вказує Леонід Плющ. Він також коментує, що "немудренность песни" в її літературщині, бо вона є підробкою в дусі дворянської та міщанської літератури про великодушних розбійників а la Рінальдо Рінальдїні, насмішкувато згаданого в повісті "Варнак" [17, 175]. По-друге, слід звернути увагу, що й безумовна іронія стосовно Т. Падури має порівняльний характер, співвідноситься із висловлюванням про Кармалюка. Одне те, що це висловлювання іде після слів про Кармалюка, а друге - що прикметник "мізерний" у словнику Шевченка має переважно значення "дуже малий", "дрібний", "кволий". "Мізерний" протиставляється "славному лицарю", і це протиставлення здійснюється на однаковому іронічному рівні. Не міг же Шевченко справді вважати, що реальний Кармалюк здатний створити кращий твір, ніж записана в його "Журнал" хоч і "весьма немудренная" (теж іронізм), але таки відшліфована і загалом добротна пісня. На це вказує також і словосполучення "самоу Кармелюку", де означальний займенник "сам" (як і в багатьох поетових творах) теж набуває зримого іронічного відтінку (порівняємо: "...Сам изволит сегодня гуляти!" - в поемі "Сон (комедія)"; "І з собором / Іде сам кесар." - в поемі "Неофіти"; "До того люд домуштрували, / Що сам фельдфебель дивувались..." - в поезії "Юродивий") [18, 1558]. Він засвідчує, що Шевченко передусім мав на увазі не реальні дії та вчинки згаданих людей, а їх відображення в народній пам'яті та свідомості. При такому прочитанні можна помітити, що іронія переходить в сарказм: розбійника Кармалюка народ наділяє поетичними здібностями, а романтичні зусилля прислужитися своїми поезіями з боку поляка Падури не цінує і не визнає. Можливо, що Шевченко знав середовище, із якого поширилася записана пісня, а ім'я Падури використав як фонетично найзручніше для посилення сарказму, як ім'я - синонім найпліднішого з тих, хто продукував тексти під народні пісні. Авторитетний дослідник української народної пісні Григорій Нудьга про нього повідомляє: "Найпомітнішою фігурою серед поетів так званої української школи в польській літературі був Тимко Падура [...] Згуртувавши навколо себе в савранському маєтку графа Ржевутського прихильників своєї утопічної ідеї відродження козацької України у спілці з шляхетською Польщею, Падура створив тут школу лірників, торбаністів, що вивчали складені ним пісні і розповсюджували їх серед панів та навколишніх селян" [5, 45 - 46]. А ім'я Комарницького Шевченко не "зачепив", бо, можливо, від поляків знав, що (як повідомляє Григорій Нудьга) той дійсно симпатизував народу, і навіть тоді, коли йому "запропонували або залишити роботу духівника, або відмовитися від народної мови і складання пісень, - він пожертвував роботою і вмер у злиднях, але не відмовився від своїх переконань" [5, 46]. Доречно також враховувати, що в повісті "Прогулка с удовольствием не без морали" згадується про те, що історик А. Скальковський приписав запорожцям твір Падури "Гей, козаче, в ім'я Бога", яку автор насмішкувато називає "волыно-польская песня": "... эта волыно-польская песня столько же похожа на песню днепровских

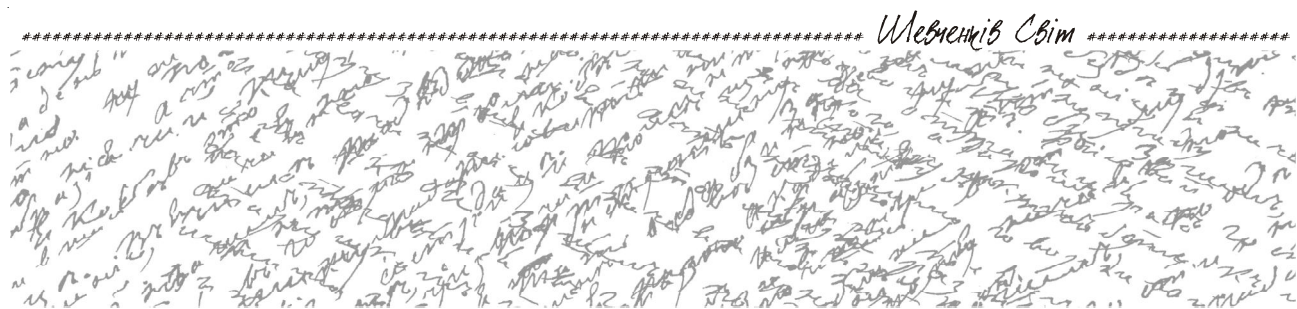

лыцарей, сколько похож я на китайского богдыхана" [2, т. 4, с. 252]. І дійсно, Аполон Скальковський в роботі "История Новой Сечи, или последнего Коша запорожского" (Одеса, 1841, 1846) зазначав, що пісня записана від подільського селянина [2, т. 4, с. 493 (коментарі)], що є ще одним доказом ширення шляхтою своїх творів у народі.

Проведений текстологічний аналіз дозволяє зробити такі висновки. Відразу впадає в око, що всі три записи мають принагідний (пов'язані з реакцією на записане іншими чи, може, й почуте), уривчастий (у формі реплік або правок), іронічний характер. Вони пов'язані з псевдофольклором або фальшуванням усної народної творчості. І, думаю, для демонстрації цього, а не для публікації, й були, власне, зафіксовані в непристосованому для таких записів місці. Зрозуміло, що Шевченко не збирався їх віддавати комусь до пісенних збірників для друкування, як це робилося з іншими текстами [2, 563 (примітки)]. Записи принагідно свідчать про різко негативне ставлення Шевченка до творення псевдофольклору.

За моїми спостереженнями, іронія була своєрідним лаконічним засобом викладення думок поета, вміщуючи в собі і певні оціночні елементи. Записи показують (особливо два перших), що антропонім "Кармелюк" привертав увагу Шевченка лише в аспекті творення псевдофольклору, а реальним Карманюком він ніколи не цікавився. Його подорож на Поділля та Волинь тривала з 25 вересня до бл. 25 жовтня 1846 року [19, 137 - 140] - час, достатній для того, щоб почути і якимось чином зафіксувати реальні біографічні факти чи народні перекази, якби вони дійсно поширювалися і вплинули на поета і художника. Крім того, до такого інтересу чи, тим паче, захоплення його не могла спонукувати й родова пам'ять. Шевченкові батьки зі старшими трьома дітьми і новонародженим Тарасом деякий час проживали в Моринцях (1810 - 1815), де Яким Бойко купив для зятя, батька Тараса, ґрунт і хату "ледацюги й великого злодія" Копія (Колесника), якого за це Енгельгардт "завдав чи в Сибір, чи в москалі". Копій втік, зібрав ватагу, отаборився в лісі під Моринцями і за розповідями з того кубла "почав ... набігати на людей та грабовати робом розбишацьким, по-гайдамацьки з ножом за халявою". Зокрема, родичі Шевченка розповідали О. Кониському, що цей розбійник тероризував і сім'ю маленького Тараса: "Прийде було серед глухої ночі, стукається в вікно. Шевченко відчинить кватирку, питає: "Хто і чого тобі треба?" - а той відповідає: "Копій, от хто! З товариством прийшов до тебе в гості. Забрав еси мій ґрунт і хату, дак тепер годуй нас. Не даси по-чеськи, - так даси по-песьки". Отаким робом Копій чисто об'їв Шевченка; за недовгий час забрав у його дванадцяттеро овечат і корову та ще й каже: "Корову з'їмо, хату спалимо і самого тебе замордуємо. Не хочеш сього, дак геть з моєї хати вибирайся"[...]. "Мусив послухатися" [20, 30 (і примітка)]. Записи також показують, що Шевченко, можливо, володів певною інформацією стосовно літературного конструювання пісні "Повернувся я з Сибіру", але деталями не переймався, вважаючи це неприродним процесом і творчим марнотратством.

В 1891 році один із варіантів пісні "Повернувся я з Сибіру" в мазурковому ритмі був записаний в Києві Миколою Лисенком від внука члена савранського гуртка Грегора Відорта-Франца, і після опрацювання ним музика почала звучати у народній тональності, а текст починався словами "За Сибіром сонце сходить" [14, 124]. Після цього пісня стала дуже популярною, але не думаю, щоб такий її

початок сподобався Шевченкові, бо для нього "Сибір несходима" була символом рабства, а сонцем правди, як і в християнському богослов'ї, завжди залишався Христос.

Були публікації й уже успішно захищена дисертація, в яких на основі незаперечних джерельних матеріалів доведено: історичний Устим Карманюк (Кармалюк) хоч і був по-своєму вольовою людиною, але його дії зовсім не пов'язані з боротьбою за соціальну справедливість чи національне визволення [22, 23]. Це був тип людини, який наближався до тих персон, яких з легкої руки Панаса Мирного можна назвати "пропашною силою". Ті, хто безпідставно намагаються використовувати ім'я Шевченка для уславлення міфічного Кармалюка, ідуть проти правди. Ба більше: вони роблять "ведмежу послугу" пам'яті Тараса Шевченка, бо тим самим викривляють його світогляд, історіософію, моральні цінності. Навіть можна помітити елементи зневажання його пам'яті, бо ж Шевченко іронізував і засуджував дотичні до цієї постаті явища (псевдофольклор, розбійництво), а його по суті подають як їх апологета. Дослідження показують, що Шевченко тверезо оцінював те, що нині вже склало цілий своєрідний "комплекс Кармалюка". Не турбуймо ж пам'яті поета фальшивими потугами взяти його в союзники для звеличення того, що прославленню не підлягає. А Кармалюка назагал треба подавати як літературного героя і яскравий образ певних людських устремлінь і прагнень. Є теза про існуючий на середину XIX ст. серед українства своєрідний запит на героїчного борця з несправедливістю, але я не поспішав би із твердженням, що у зв'язку з цим "українська народна культура так органічно сприйняла образ національного Робін Гуда" [25, 283]. Для такого висновку бракує доказів. Та й не завжди літературні образи легко переселяються в загальнокультурний контекст, хіба що в тоталітарних суспільствах (здається, Кармалюк у своїй міфічно-класовій повноті саме тоді й з'явився). Тим паче, коли це стосується такого широкого за змістом поняття, як народна культура.

За відсутності об'єктивних даних про ставлення Шевченка до особи реального Устима Карманюка (ми навіть не знаємо, чи відоме було поетові ім'я подолянина), варто замислитися над тим, як би він міг оцінювати його дії зі своїх світоглядних позицій. Неупереджені науковці вже давно довели, що світобачення Шевченка формувалося під впливом гуманістичних християнських ідей і постійно живилося ними [16]. Як переконливо показав ще Дмитро Чижевський, основою поетового світогляду були антропоцентризм і христоцентризм [24, 170]. Це наклало відбиток і на його трактування історичних процесів. Шевченко яскраво пояснював своїм поетичним словом, але не схвалював кровопролитних і жорстоко-насильницьких шляхів вирішення протиріч як у минулому, так і в сучасному. Навіть тоді, коли в Шевченковій поезії після глибоких розчарувань з'являється образ сокири, він подається "з позицій пророкування-перестороги" [17, 176] ("У Бога за дверима лежала сокира"), бачення "лихої, тяжкої години" ("Я не нездужаю нівроку"). Кров у його творах має глибоку архетипну символіку (наприклад, у творах "Гайдамаки", "Чигрине, Чигрине", "Кавказ", "Заповіт"), що пов'язана з відродженням українців і християнською жертвоністю, а не заклик до нищення інших людей [26, 141 - 147]. Особливо поета жахала примара братовбивчої громадянської війни. Про це яскраво свідчать його палкі поетичні звернення-волення до української еліти та нагадування їй про моря пролітої братньої крові, про втрачені духовні цінності.

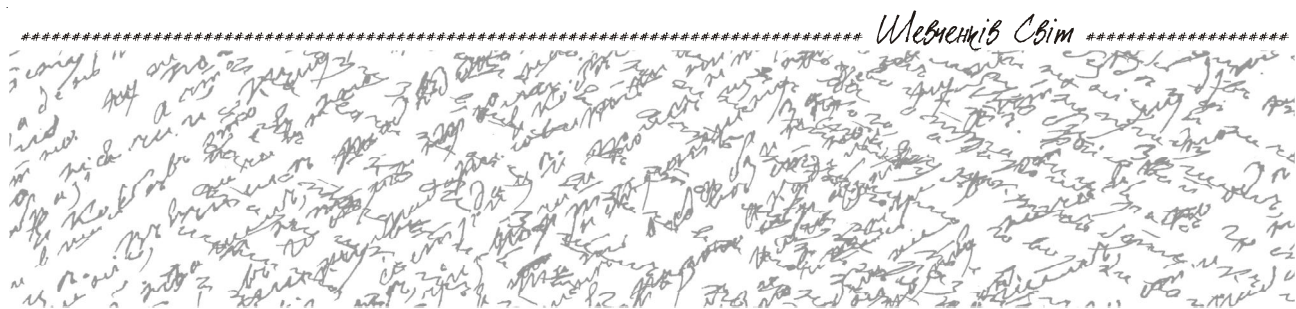
Не міг Шевченко, і як християнин, і як естетично розвинена людина, поділяти примітивну ідеологію: відбирай в одних і роздавай другим - і тим позбудешся гріха. Тим паче, не міг схвалювати душогубства.

Тема розбійництва особливо цікавила Шевченка в невольничий період його життя і творчості, коли потужно нарощувався християнський світогляд поета (друга "Москалева криниця", "Варнак" та інші твори). Але в якому сенсі приваблювала? Блискучий пошук відповіді на це питання здійснив Л. Плющ, подавши цілком переконливі висновки. "Оповідання бувальців, власні спостереження й власна аналіза серця розбійника, історія переродження бунтівників - все це приводило Шевченка до негативної оцінки навіть шляхетних розбійників і вело далі - до образу розбійників розкаяних, перероджених, відроджених. При цьому Шевченко не схиляється ні перед патріотичними, ні перед церковними авторитетами", - пише він. Поета, зазначає дослідник, цікавили, з одного боку, "ті психологічні процеси, що відбуваються в серці розбійника, коли він стає на шлях помсти, а з другого, коли повертається на праведний шлях" [17, 177 - 178]. Дійсний Кармалюк не міг би суттєво допомогти письменникові в його творчих пошуках, бо, як і його ушляхетнений літературний образ, великих мук каяття, здається, не спізнав. Втім, висловлюю припущення, і вигаданий Кармалюк, можливо, дещо прислужився Шевченкові в такому сенсі: якщо в час прибуття на Поділля він ще міг поблажливо ставитися до фальшування народних пісень, то після шляхетських міфологемних потуг стосовно "кармалюкіани", здається, переходить до категоричного засудження цього шкідливого для моралі і науки явища. Ось що писав поет з Новопетровського укріплення в листі до Якова Кухаренка 22 квітня 1857 року, розповідаючи про наповнену фольклором книгу П. Куліша "Записки о Южной Руси": "...Куліш тут свого нічого не додав, а тільки записав те, що чув од сліпих кобзарів, а тим самим і книжка його вийшла добра, щира і розумна" [2, 154]. "Нічого не додавати від себе" - таке кредо було у Шевченка при популяризації народної творчості. І взагалі у вивченні минулого.

Розглянута тема дозволяє увиразнити бачення Шевченком соціальних процесів в історії і не подавати його одновимірно, зокрема як апологетику будь-яких діянь простолюду, якщо вони мають якесь відношення до існуючої в суспільстві соціальної нерівності, особливо до потворного явища кріпаччини. Справа не в "замовчуванні соціальних емоцій та орієнтацій" Шевченка [27, 598], його революційності, а в точнішому з'ясуванні поетових поглядів на шляхи досягнення сподіваної волі та справедливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Любченко В. Б. Кармалюк // Енциклопедія історії України. - Т. 4. - К.: Наукова думка, 2007.
2. Шевченко Т. Повне зібрання творів у шести томах. - Т. 6. - К.: Видавництво Академії наук УРСР, 1964.
3. Ревуцький Д. Шевченко і народна пісня // Пам'яті Т. Г. Шевченка: Збірник статей до 125-ліття з дня народження. 1814 - 1939. - К., 1939.
4. Шевченко Т. Повне зібрання творів у десяти томах. - Т. 6. - К.: Видавництво Академії Наук УРСР, 1957.
5. Пісні та романси українських поетів / Упорядкування, вступна стаття і примітки Г. Нудьги. В 2 Т. - К.: Радянський письменник, 1956. - Т. 1.

6. Єфремов С. Історія українського письменства. - К.: Femina, 1995.
7. Жур П. Шевченківський Київ. - К.: Дніпро, 1991.
8. Куліш П. Повне зібрання творів. Листи. - К.: Критика, 2005. - Т. I: 1841 - 1850.
9. Кирило-Мефодіївське братство. У трьох томах. - К.: Наукова думка, 1990. - Т. 1.
10. Записки о Южной Руси. В двух томах. Издал П. Кулиш. Репринтне видання. - К.: Дніпро, 1994.
11. Жур П. Дума про огонь. З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. - К., 1985.
12. Міяковський В. Костомаров у Рівному // Україна. - 1927. - № 3.
13. Рильський Ф. К изучению украинского народного мировоззрения // Киевская старина. - 1903. - № 4.
14. Дячок В., Яременко В. Устим Кармалюк, пісня "Повернувся я з Сибіру", Тарас Шевченко: творення міфологеми // Сучасність. - 1997. - № 5.
15. Шевченко Т. Дневник. Автобіографія. Автографы. - К., 1972.
16. Пахаренко В. Незбагнений апостол. - Черкаси: Брама-ІСУЕП, 1999.
17. Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка: Навколо "Москалевої криниці": Дванадцять статтів. - К., 2001.
18. Конкордація поетичних творів Тараса Шевченка: У 4 т. - Едмонтон; Торонто, 2001. - Т. 3.
19. Жур П. Труді і дні Кобзаря: Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. - К.: Дніпро, 2003.
20. Кониський О. Я. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя. / Упор. Смілянська В. Л. - К.: Дніпро, 1991.
22. Любченко В. Б. Кармалюк чи Карманюк // Український історичний журнал. - 1997. - № 1.
23. Дячок В. В. Джерела про Устима Кармалюка та опришківство на Поділлі (1813 - 1835). Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. - К., 2000.
23. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. - К., 1992.
25. Земський Ю. С. Польська, російська та українська еліти в змаганнях за Правобережну Україну середини ХІХ століття. -Хмельницький: "Поліграфіст-2", 2011.
26. Яременко В. "Як понесе з України..." (Непроминальна символіка Шевченкового "Заповіту": християнський та історіософський шари) // Сучасність. - 2002. - № 6.
27. Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К.; Вид. дім "Киево-Могилянська академія, 2008.

Василий ЯРЕМЕНКО

УСТИМ КАРМЕЛЮК (КАРМАНЮК) И ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Статья посвящена анализу текстов Тараса Шевченко для выяснения восприятия им фигуры Устима Кармалюка (Карманюка).

Ключевые слова: текстологический анализ, фольклор, песня, разбой, ирония, историософия.

Vasyl YAREMENKO

USTYM KARMALIUK (KARMANIUK) AND TARAS SHTVCHENKO

This article deals with Shevchenko's texts analysis with the purpose of finding Shevchenko's perception of Ustym Karmaliuk (Karmaniuk) figure.

Key words: textual, criticism, folklore, song, robbery, irony, historiosophy

